

Maar in de conclusie van Hanou staat vervolgens dat in christelijke imaginaire reizen 'vrijheid geen enkele rol speelt — tenzij in die zin dat de hoogste vrijheid is het gezamen aan gods gebod' (p. 94). Dat stremt niet met het citaat overeen.

Iemand die vanwege zijn christelijke signatuur op weinig sympathie kan rekenen is Bilderdijk, door Hanou de 'kampioen van de calvinistische leer der vaders' genoemd (p. 229). Bij zijn behandeling van de overwegend negatieve Kant-receptie in Nederland schrijft Hanou verwijtend: 'Voor hem [Bilderdijk] was niet van belang dat Kants opvattingen over kunst

juist ruimte schiepen voor het genie-idee.' Hanou impliceert hier dat het kortzichtig was van Bilderdijk, die er een genie-idee op nahield, om Kants nuttige ideeën op dit vlak te negeren. Hij gaat er echter aan voorbij dat de ware dichter zoals die Bilderdijk voor ogen stond, op belangrijke punten verschilde van het genie dat Kant en de Kantiaan Kinker bedoelden. Voor Bilderdijk was het bijvoorbeld essentieel dat de inspiratie van het dichterslijk gevoel op goddelijke inblazing beruiste. En wat Bilderdijk had, te oordelen naar de reacties van zijn tijdgenoten, de ideeën van Kant ook helemaal niet nodig om een overtuigend genie te zijn.

Al met al is één kenmerkende eigenschap van deze artikelen misschien wel al impliciet gebleken, maar nog niet benadrukt. Anders dan de onderzoekers die zich buigen over de instituties rond de literaire tekst, is Hanou,

welke verbanden hij ook legt, bijna altijd bezig met het ontsluiten van de literaire tekst zelf. Daarbij geldt dan dat hij zich voornamelijk richt op de niet-classicistische literatuur: de literatuur zonder prestige, zoals de satire. De lezer die rechtstreeks wil kennismaken met deze literatuur vindt in Hanou, ondanks de hier genoemde kanttekeningen, een deskundige en enthousiaste gids.

BEYKE MAAS

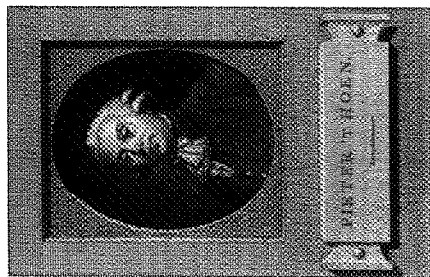
Patriotse journalistiek

P.J.H.M. Theeuwen, *Pieter 't Hoen en De Post van den Neder-Rhijn (1781-1787). Een bijdrage tot kennis van de Nederlandse geschiedenis in het laatste kwart van de achttiende eeuw*, Hilversum: Verloren, 2002. 842 blz.; ill.; € 69,-. ISBN 90 6550 677 2.

De Post van den Neder-Rhijn, gedigeerd door de patriotse journalist Pieter 't Hoen (1744-1828), was een van de meest toonaangevende politieke weekbladen uit de laatste decennia van de achttiende eeuw. Het eerste nummer verscheen op 20 januari 1781, kort na het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog. Het begin van een oorlog lijkt een ongunstig tijdstip om een nieuwe periode te lanceren, maar 't Hoen speelde in op een groeiende behoefte van het publiek aan politieke media waarin de alarmerende actuele situatie en het verval van de Republiek van commentaar werden voorzien. Gedurende de ruim zes jaar van

zijn bestaan verschenen er maar liefst 614 nummers van *De Post van den Neder-Rhijn* — er kwamen voortdurend dubbele en extra afleveringen uit — bij een gemiddelde oplage van 2400 tot 3000 exemplaren. Kort na zestien oktober 1787 werd de uitgave noodgedwongen gestaakt, toen 't Hoen in het kielzog van duizenden andere patriotten het land moest ontvluchten.

Het ontbrak tot dusver aan een monografie over 't Hoen en zijn succesvolle periodiek. In 1980 publiceerde de pershistoricus Sautijn Kluit weliswaar een artikel over *De Post van den Neder-Rhijn*, maar dit artikel was toch enigszins gedateerd en toe aan een 'update'. Die levert P. Theeuwen in een goed leesbaar proefschrift, waarin alle facetten van de periodiek en de maker aan de orde komen. Het eerste deel bevat een geschiedkundig overzicht van de Republiek, alsmede een gedetailleerde levensbeschrijving van 't Hoen tot circa 1780. Het tweede en omvangrijkste deel biedt een inhoudelijke analyse van het tijdschrift, toegespitst op de politieke ontwikkelingen in het binnen- en buitenland. In het derde en laatste deel wordt *De Post van den Neder-Rhijn* in een pers- en ideeënhistorisch perspectief geplaatst. Bovendien gaat Theeuwen in op de redactionele werkwijze, de identiteit van de circa 710 *Post*-correspondenten en de 'informatiebronnen' die 't Hoen en de correspondenten gebruikten voor hun bijdragen. 'Uitvoerigheid' is het meest treffende woord voor deze studie: geen detail blijft in deze 842 pagina's tellende studie onbesproken.

C.S. Gaucher, Pieter 't Hoen, 1791

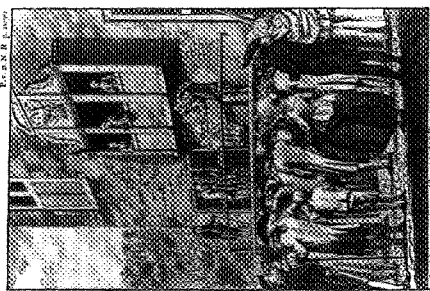
Bijna van week tot week wordt het politieke standpunt van *De Post van den Neder-Rhijn* geanalyseerd, gegroepeerd naar de verschillende zwaartepunten. Aanvankelijk ligt de nadruk op de buitenlandse politiek, met name de Vierde Engelse Oorlog, en wordt het blad gekenmerkt door een sterke anglofobie en de neiging tot het denken in politieke complottheorieën. Na het desastreuze verloop van de oorlog verschuift het accent echter naar de binnenlandse ontwikkelingen. Interessant is Theeuwens analyse van de rol van *De Post van den Neder-Rhijn* in de patriottentijd in Utrecht, de thuisbasis van 't Hoen. Eerst stelt 't Hoen zich gereserveerd op tegenover het naar zijn oordeel al te snel met harde middelen doordrukken van de democratische eisen, bijvoorbeeld bij de revolutionaire *journalée* van 11 maart 1785, wanneer patriotten de raadsmeerderheid onder dreiging met geweld

De Post van den Neder-Rhijn deel V

dwingen om een besluit terug te draaien. Later echter pleit hij steeds vaker voor krachtige maatregelen om zich uiteindelijk als een van de eersten bereid te tonen de wapens op te nemen om de in augustus 1786 verworven patriotische democratie te verdedigen.

Uitgebreid staat Theeuwen stil bij de identiteit van de circa 710 correspondenten van *De Post van den Neder-Rhijn*, onder wie de patriotse voorman Joan Derk van der Capellen tot de Pol, de Zeeuwse dichter Jacobus Bellamy, de Haarlemse boekhandelaar Adriaan Loosjes en Pieter Vreede, de voorname man achter de staatsgreep van 22 januari 1798. Theeuwen weet een groot aantal correspondenten te ontmaskeren en nader te typeren, maar van velen is de identiteit zoveel jaar na dato niet meer achterhaalbaar. Onwillekeurig vraagt men zich af of er niet toch soms sprake kan zijn geweest van fictieve personages,

De publieke verbranding van *De Post* van den Neder-Rhijn

zoals in de spectators gebruikelijk was. Namen als 'Jantje Stoot Uw Voetjes Niet' of 'Jan Onnozel' lijken althans in die richting te wijzen. Aanvankelijk lijkt Theeuwen nog rekening te houden met de mogelijkheid van fictionaliteit (p. 125), maar geleidelijk aan verdwijnt die mogelijkheid uit beeld, zoals bij analyse van de geografische spreiding van de correspondenten (pp. 613-647). Bij de categorie vrouwelijke scribenten wordt echter wel rekening gehouden met fictionaliteit (p. 644). Slechts twaalf van de in totaal 2040 bijdragen werden ondertekend door vrouwen, maar de vrouwvriendelijke inhoud van sommige van die bijdragen wekt volgens Theeuwen argwaan omtrent de authenticiteit daarvan. Een terecht constatering, maar zou die argwaan niet ook voor een deel van de mannelijke correspondenten gerechtvaardigd zijn? Minder geslaagd vind ik het

gedeelte waarin de informatiebronnen van 't Hoen en zijn correspondenten worden ontleed (hoofdstuk dertien). Theeuwen geeft een zeer precieze opgave van alle werken waaraan wordt gerefereerd in *De Post van den Neder-Rijn*. Afgezien van het opsommende karakter ervan, blijft het vaak onduidelijk waarom naar het desbetreffende werk wordt verwezen – de hoeveelheid vermeldingen zegt uiteindelijk niets over de relevantie of invloed van een bepaald werk. Het is mij bovendien niet duidelijk waarom Theeuwen eerst zo'n strikt onderscheid hanteert tussen 't Hoen en zijn correspondenten, om later vrij algemene conclusies te trekken over de voorkeuren en invloeden binnen *De Post van den Neder-Rijn* als geheel (p. 745). De conclusie dat er een 'grondwettig herstel' op basis van zowel oude wetten en privileges als modern natuurrecht en het beginsel van volkssoevereiniteit werd nagestreefd, had mijns inziens beter gestaafd kunnen worden met een selectie van relevante citaten, dan met een uitputtende opgave van alle genoemde werken.

Theeuwen heeft een waardevolle bijdrage aan de persgeschiedenis geleverd; de precisie en uitvoerigheid waarmee hij alles rondom het tijdschrift geboekstaafd heeft, dwingt respect af. Tegelijkertijd schuilt in die uitvoerigheid ook het voornaamste bezwaar dat men tegen deze studie kan inbrengen. Afgezien van een fysiek ongemaakt – het boek valt nauwelijks te tillen of te transporteren – hadden veel zaken wel wat beknopter beschreven mogen worden, zoals het hierboven genoemde deel over de

informatiebronnen. Hetzelfde geldt ook voor het eerste deel waarin Theeuwen niet alleen de geschiedenis van de Republiek vanaf circa 1560 tot 1780 beschrijft, zowel vanuit een politiek, economisch als cultureel perspectief, maar waarin hij ook een compleet overzicht geeft van het staatsbestel in de Republiek op gewestelijk en stedelijk niveau. Een deel ervan is niet direct relevant voor 't Hoens periodiek en mag bij de ingewijde lezer bekend verondersteld worden.

De wijldigheid is wellicht mede te wijten aan het feit dat een tijdschrift het voornaamste studieobject is. De politiek-historische context van een tijdschrift als *De Post van den Neder-Rijn*, waarin voortdurend wordt gereageerd op de maatschappelijke ontwikkelingen, kan immers zo ver worden opgerekt als gewenst, zeker wanneer het geven van een beschrijving het voornaamste doel is en er een duidelijke vraagstelling ontbreekt. Geschiedschrijving en tijdschriftanalyse gaan in deze studie dan ook hand in hand, waarbij de eerste factor het vaak wint van de laatste. Met deze aanpak doet Theeuwen echter wel volledig recht aan de ondertitel van zijn studie: *Een bijdrage tot kennis van de Nederlandse geschiedenis in het laatste kwart van de achttiende eeuw*.

LOTTE JENSEN

De mythe Gilliams

Martien J.G. de Jong, *Een klauwende muis. De tusenuwreld van Maurice Gilliams*, Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2001. 138 blz; ill; € 15,-. ISBN 90 72474 41 4.

Maurice Gilliams was en is geen populair schrijver. Weliswaar werd hij in 1980, twee jaar voor zijn dood, bekroond met de Prijs der Nederlandse letteren en vielen hem in het daaraan voorafgaande decennium vele andere eerbewijzen ten deel, maar grote oplagen heeft zijn werk nooit behaald. Hij was een schrijver voor een kleine kring van liefhebbers en is dit altijd gebleven.

De aard van zijn werk verklaart deze geringe populariteit. Zijn poëzie is moeilijk toegankelijk door het gebruik van symbolen die pas begrijpelijk worden binnen de context van het oeuvre als geheel. Zijn proza heeft een sterk beschouwende inslag en is daardoor niet vlot leesbaar. Gilliams schreef veel essays en ook zijn andere proza bestaat niet uit zinderende verhalen, maar bevat de zorgvuldige weergave van innerlijke roerselen en processen.

Het mag dan ook niet verbazen dat de lijst van publicaties over zijn werk een bescheiden lengte heeft. In deze secundaire bibliografie nemen twee studies van Martien J.G. de Jong een prominente plaats in: *Maurice Gilliams. Een essay* (1984) en *Droom bezit geen erfgenaam. Mythe en werkelijkheid bij Maurice Gilliams* (1993). Onlangs voegde De Jong daar een